

UDK: 378:151:1

Voris AXROROV,

Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali Ta'lim sifatini nazorat qilish bo'limi boshlig'i
psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
E-mail: voris1983@mail.ru

SamDChTI professori, psix.f.d. Saidov A.I. taqrizi asosida

PSYCHOLOGICAL SUPPORT – HOW TO ENSURE THE PSYCHOLOGICAL HEALTH OF STUDENTS

Annotation

This article analyzes the current state of the activities of the psychological service aimed at ensuring the psychological health of students of higher educational institutions, as well as the introduction of the activities of the psychological service in the system of higher education, as well as a number of existing problems in this direction. In order to eliminate these problems, a model and description of improving the activities of psychological services in higher educational institutions are given, conclusions and suggestions are presented.

Keywords: student, psychological health, psychological service, problem, model of psychological service, support, psychologist's task.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА – КАК ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В данной статье проанализировано текущее состояние деятельности психологической службы, направленной на обеспечение психологического здоровья студентов высших образовательных учреждений, а также внедрение деятельности психологической службы в системе высшего образования, а также ряд существующих проблем в данном направлении. В целях устранения этих проблем приведена модель и описание совершенствования деятельности психологической службы в высших образовательных учреждениях, изложены выводы и предложения.

Ключевые слова: студент, психологическое здоровье, психологическая служба, проблема, модель психологической службы, поддержка, задача психолога.

PSIXOLOGIK QO'LLAB-QUVVATLASH – TALABALAR PSIXOLOGIK SALOMATLIGINI TA'MINLASH SIFATIDA

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalari talabalarining psixologik salomatligini ta'minlashga qaratilgan psixologik xizmat faoliyatining bugungi holati hamda oliy ta'lim tizimida psixologik xizmat faoliyatini joriy qilish, mazkur yo'nalishda mavjud bir qator muammolar tahlil qilingan. Ushbu muammolarni bartaraf etish maqsadida oliy ta'lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirish modeli hamda uning tavsifi keltirilib, xulosa va takliflar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: talaba, psixologik salomatlik, psixologik xizmat, muammo, psixologik xizmat modeli, qo'llab-quvvatlash, psixolog vazifasi.

Kirish. Jahonda ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida psixologik salomatlikni ta'minlash muammosi bo'yicha jamiyatda biopsixosotsial model doirasida jamoatchilik salomatligi, salomatlikka tahdidlar psixologiyasi, salomatlikka nisbatan qadriyatli munosabatni shakllantirish, sog'lom xulq-atvor modellarini yaratish, psixokorreksiyaviy dasturlarni takomillashtirish, salomatlik psixologiyasi sohasini rivojlantirishga oid tadqiqotlarga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Taraqqiyotning jadal suratlari va sodir bo'layotgan izchil o'zgarishlar jamiyatning barcha sohaları – siyosat, iqtisodiyot, ilm-fan, madaniyat va amaliy yo'nalishlarning barchasiga ta'sir etib, mamlakatlarning tashqi dunyo bilan o'zaro munosabatlarida chegaralarning o'z ahamiyatini yo'qotib borishiga sabab bo'lmoqda. Inson uchun yuzaga kelayotgan yangi imkoniyatlar ularning individual fikrlash faoliyati odatiy mexanizmlarining o'zgarishi, atrofda hodisalarni ko'rib chiqishga nisbatan yangicha yondashuvlarning yuzaga kelishiga olib kelmoqda. Bu esa, «intellektual, hissiy, jismoniy, ruhiy keskinlik, beqarorlikni keltirib chiqarib, uning oqibatida borliqni anglash, idrok etish, motivatsiyaviy-ehtijoylar tizimida o'zgarishlar sodir bo'lmoqda» [1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Talabalarni ta'lim muhitiga moslashtirish jarayonida psixologik qo'llab-

quvvatlashning tarkibiy qismlari sifatida inqiroz va stressli vaziyatlarni oldini olish, ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish, ziddiyatli, murakkab hayotiy vaziyatda psixologik yordam ko'rsatish, o'quv ko'nikmalarini shakllantirish, oliy ta'lim muassasasida o'quv faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'z-o'zini tashkil etish, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish bo'yicha trening mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish namoyon bo'ladi. Talabalarining shaxsiy va kasbiy shakllanishi jarayonida ularni psixologik qo'llab-quvvatlash, ularda tashabbuskorlik, shaxsiy va kasbiy pozitsiyani, kasbiy o'zini namoyon qilish, hayotiy maqsadlarni belgilash, o'z-o'zini anglash qobiliyatini rivojlantirishni nazarda tutish lozim [2].

Oliy ta'lim muassasalari talabaları, ayniqsa birinchi kurs talabaları bir qator qiyinchiliklarni boshdan kechirishadi. Bunda birinchidan, ularning jadal suratlarda kechayotgan o'zgarish va noaniqlik sharoitiga moslasha olishmasliklari, ikkinchidan, odatiy qo'llab-quvvatlash tizimlaridan uzilganligini, uchinchidan esa moslashish va rivojlanish muammolari (ilmiy, o'quv, kasbiy muammolardan to'psixik kasalliklardan farqlanuvchi ko'plab shaxsiy va psixologik muammolarni yengib o'tishi zarurati) kabilarni qayd etib o'tish mumkin [3].

Bunday muammolar o'z navbatida talabalarining ta'lim xizmatlaridan qoniqmasligini yuzaga keltirib chiqaradi. Bunday qoniqmaslikning ijobiy tomoni, rag'batlantiruvchi kuch sifatida talabani harakat qilishga, bilish ehtiyojlarini boshqa, yanada samarali usullar orqali qondirishga harakat qilishida kuzatilishi mumkin. Salbiy tomoni esa, talabaning bilishga qiziqishi yo'qoladi, uni boshqa motivatsiya shakli bilan almashtiradi va o'qishga qiziqishi so'nib boradi [3].

Bugungi kunda zamonaviy ta'lim standartlarida shaxsning psixologik va ijtimoiy rivojlanishi, uning psixik va psixologik salomatligini saqlab qolish va mustahkamlash masalalariga katta e'tibor berib kelinmoqda. Bu o'rinda ta'lim tizimini mamlakatning asosiy boyligi va jamiyat hayotining barcha sohalarini rivojlanishi uchun asosiy resurs bo'lmish insonning intellektual va shaxsiy salohiyati, ijodiy quvvatini namoyon qilishga yo'naltirish zarurligi anglab yetilmoqda [4]. Xususan, I.V. Dubrovina psixologik xizmatning maqsadi talabalar psixologik va shaxsiy rivojlanishiga maksimal ta'sir o'tkazib, hayotda mustaqil ravishda o'z o'rnini topishga psixologik tayyorlashdan iborat ekanligini ta'kidlaydi [5]. L.M. Fridman esa, psixologik xizmatning maqsadi oliy ta'lim muassasasi maqsadi bilan mos bo'lishi, shuningdek, ijtimoiy yetuk, ijodiy faol shaxsni tarbiyalashdan iborat ekanligini ta'kidlaydi [6].

Tadqiqot metodologiyasi. Oliy ta'lim doirasida psixologik xizmat talabalarni moslashtirish, rivojlantirish hamda ularning ta'lim olishga ko'maklashish bilan bir qatorda, ularda namoyon bo'lishi ehtimoli bo'lgan o'z-o'zini vayron qiluvchi xatti-harakatlarning oldini olishni ham ta'minlashi lozim bo'ladi. Darhaqiqat, xizmat ta'lim jarayonining samarali o'tishi va bitiruvchining shaxsini shakllantirish uchun har tomonlama shart-sharoitlarni ta'minlash vazifalarini hal qiladi. Biroq, ushbu maqsadga erishish uchun oliy ta'lim muassasari tomonidan qo'llaniladigan mexanizmlar tashkilotning falsafasiga yoki maqsadiga qarab juda katta farq qilmaydi. Masalan, Rossiyada oliy ta'lim tizimida psixologik xizmatlar uzoq vaqt oldin paydo bo'lganiga qaramasdan, ular universitetlarda zaruriy bo'linmaga aylanmagan va universitetlar ma'muriyati yoki psixologlari tashabbusi bilan yaratilgan xolos [7].

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalarida psixolog faoliyati 2017 yildan boshlab, Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligining 2017 yil 23 avgustdagi 600-sonli buyrug'iga asosan joriy qilingan bo'lib, undan ko'zlangan maqsad kadrlar tayyorlash sifati va samaradorligini oshirish, barkamol shaxsni tarbiyalash hamda talabaning har tomonlama garmonik, to'laqonli psixologik taraqqiyotini ta'minlovchi optimal shart-sharoitlarni yaratish sifatida belgilangan [8]. Oliy ta'lim psixologining burchi esa ta'lim-tarbiya ish rejasini tuzish, tarbiyaviy tadbirlar ishlab chiqish, o'quv dasturi, qo'llanmalarni yaratishda faol ishtirok qilish va bosh maqsad bo'lgan talabaning intellektual qobiliyati, umuminsoniy fazilati, bilim, ko'nikma va malakalari, mutaxassislik xislatlarini shakllantirishdek muqaddas ishga o'zining munosib ulushini qo'shishdan iboratligi qayd etilgan.

Oliy ta'lim tizimida psixologik xizmat ko'rsatishda talabalarining umumiy soniga mos ravishda psixologlar sonini belgilash masalasi e'tiborga olinishi zarur bo'lgan yana bir muhim jihat hisoblanadi. Mazkur nizomning 1.2-bandida «Oliy ta'lim psixologi oliy ta'lim muassasida umumiy o'quv va tarbiyaviy jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanishi», 1.4-bandida esa «Oliy ta'lim psixologi lavozimi oliy ta'lim muassasi Kengashi qaroriga ko'ra rektor buyrug'i bilan ta'sis etilishi» qayd etilgan [8]. Biroq, oliy ta'lim psixologi zimmasiga mas'uliyatli vazifalar yuklangan holda, ularning soni bo'yicha ko'rsatkichlarni umuman qoniqarli deb bo'lmaydi. Masalan, respublikamiz oliy ta'lim muassasari rasmiy veb-saytlari orqali 2022-2023 o'quv yili holatida talabalarining umumiy soni ko'rib chiqilganda TDPUDA – 28

689 nafar, SamDUda – 25 805 nafar, QarDUda – 20 346 nafar, TerDUda 26 395 nafar, NamDUda – 26 504 nafar, BuxDUda – 24 825 nafar talaba tahsil olayotganligi aniqlangan.

Mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalarida psixolog (psixologik xizmat) zaruriy bo'linma emas, balki muassasaning yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha prorektori bo'ysinuvdagi yoshlar bilan ishlash, ma'naviyat va ma'rifat bo'limi tarkibiga kiruvchi psixolog lavozimi orqali amalga oshirilmoqda. Barcha oliy ta'lim muassasari psixologlari Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi «Ma'naviyat va ma'rifat markazi»ga hisobdor hisoblanadi. Bunday holat psixolog mutaxassislar faoliyatini muvofiqlashtirish hamda ularni metodik jihatdan qo'llab-quvvatlash ishlarida muammolar yuzaga kelishiga olib kelmoqda.

Tahlil va natijalar. Ilmiy izlanish doirasida amalga oshirilgan tahlilga asoslangan holda oliy ta'lim muassasari talabalar psixologik salomatligini ta'minlashga yo'naltirilgan psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirish modeli ishlab chiqilib, uni tayyorlashda psixolog-olmlar ilmiy tadqiqotlarining nazariy va amaliy natijalari hamda Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligining 2017 yil 23 avgustdagi 600-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan «Oliy ta'lim tizimi psixologi lavozimi faoliyati bo'yicha Nizom»da [8] keltirilgan bandlardan foydalanildi. Bunda:

I. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi psixologik xizmat faoliyatini muvofiqlashtirish va ilmiy-metodik ta'minlash markazi: Mazkur markaz oliy ta'lim muassasari psixologik xizmatlari faoliyatini muvofiqlashtirish va ilmiy-metodik ta'minlash uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirishi maqsadga muvofiq bo'ladi: oliy ta'lim muhitida psixologik madaniyatni oshirish maqsadida muassasari professor-o'qituvchilari, talabalar bilan o'tkazish uchun ma'ruzalar va trening mashg'ulotlar turkumini ishlab chiqish; psixologik xizmat mutaxassislarini metodik jihatdan ta'minlash uchun ilmiy asoslangan psixodiagnostik instrumentariyalarni tayyorlash va hokazo.

Faoliyat yo'nalishi: Metodik yo'nalish – oliy ta'lim muassasari psixologik xizmati faoliyatini ilmiy-metodik jihatdan ta'minlash. Muvofiqlashtirish yo'nalishi – oliy ta'lim muassasari psixologik xizmati faoliyatini muvofiqlashtirish. Malaka oshirish yo'nalishi – oliy ta'lim muassasari psixologik xizmati mutaxassislarining malakasini oshirish tartibi, muddati, shaklini belgilash va amalga oshirilishini ta'minlash. Umumlashtiruvchi-tahliliy yo'nalish – oliy ta'lim muassasari psixologik xizmati faoliyati natijalarini umumlashtirish, samaradorligini baholash, rivojlantirish istiqbollarni belgilash.

II. Oliy ta'lim muassasari psixologik xizmati.

Faoliyat yo'nalishi: Psixoprofilaktika – oliy ta'lim muassasari talaba va professor-o'qituvchilari uchun sog'lom psixologik muhitni shakllantirish va ular shaxsining rivojlanishi uchun ijobiy shart-sharoitlarni ta'minlash.

Psixologik targ'ibot va ma'rifat – talaba va pedagoglar jamoalarida eng qulay psixologik muhitni yuzaga keltirish uchun maxsus psixologik tadbirlar olib borish, pedagogik jamoada muomala madaniyatini takomillashtirish, talabalar bilan professor-o'qituvchilarning muomala jarayonini yaxshilashga yordam berish, shaxsga oid, ixtisoslikka doir muammolar yuzasidan pedagogik jamoalarda keng ko'lamda maslahatlar berish, pedagogik jamoa a'zolaridagi psixologik zo'riqish va toliqishni yo'qotish, kamaytirish, ularning oldini olish uchun chora-tadbirlarni tarkib topirishga ko'maklashish. Psixodiagnostika – talabalarining o'qishi davomida psixologik-pedagogik jihatdan chuqurroq o'rganish, ularning individual-psixologik xususiyatlarini, ta'lim tarbiyadagi nuqsonlarning sabablarini aniqlash. Psixik rivojlantirish va psixokorreksiya – talaba, professor-o'qituvchilar shaxsi va intellektini

rivojlantirish jarayoniga faol ta'sir o'tkazish. Psixologik konsultasiya (maslahat) – talabalar ta'lim va tarbiyasi bilan shug'ullanuvchi barcha shaxslarga, jumladan ma'muriyat, professor-o'qituvchilar, ota-onalar, ijtimoiy va jamoatchilik tashkilotlari xodimlariga aniq maslahatlar berish.

Faoliyat bosqichlari.

1-kurs talabarlari bilan ishlash jarayonida: Muammoli vaziyatlar – kasb tanlovidan ikkilanish, yolg'izlik tuyg'usi (oldingi o'rtoqlari, yaqinlari, qarindosh-urug'lari bilan muloqotga kirishish ehtiyojining yuzaga kelishi), tortinchoqlik, o'zini chetda tutib turish, ta'lim muhiti bilan bog'liq bo'lgan zarur ma'lumotning yetishmasligi sababli xavotirlanish, bezovtalik hissining namoyon bo'lishi, sessiyalar bilan bog'liq qo'rquv, emotsional zo'riqish, stressni boshdan kechirish. Psixologik qo'llab-quvvatlash shakli – talabalar shaxsini rivojlantirish va o'z-o'zini faollashtirish maqsadida ularning individual-psixologik xususiyatlarini, salohiyatini aniqlash, talabalarining psixologik moslashuviga ko'maklashish, ular uchun emotsional qulay ta'lim muhitini ta'minlash, stress va xavotirlanishni yengib o'tish, ishchanlikni tiklashga yo'naltirilgan tadbirlarni amalga oshirish.

2-kurs talabarlari bilan ishlash jarayonida: Muammoli vaziyatlar – kursdoshlari, guruhdoshlari bilan o'zaro munosabatlarda murakkablikning yuzaga kelishi, guruhiy mavqyedagi o'zgarishlar ro'y berishi, guruh a'zolari bilan do'stona yoki nizoli munosabatlarning o'rnatilishi, talabalar guruhida bulling (bir kishiga boshqasi yoki bir guruh tomonidan agressiv taz'iy o'tkazilishi, qo'rqitish va h.k.) holatlarining sodir bo'lishi, muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi, «Men» obrazi rivojlanishining pasayishi. Psixologik qo'llab-quvvatlash shakli – talabalar guruhlaridagi o'zaro munosabatlarni o'rganish, unda emotsional sog'lom muhitni shakllantirish, talabalar uchragan qiyinchiliklar masalasida maslahatlar berish, ruhiy qo'llab-quvvatlash, xulq-atvorning destruktiv shakllari va stressogen omillar psixoprofilaktikasini amalga oshirish.

3-kurs talabarlari bilan ishlash jarayonida: Muammoli vaziyatlar – talabalarining o'zlashtirishi, o'quv faoliyatida muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasining pasayishi, o'qishga, universitet, fakultet yoki bo'limda tashkil etilayotgan tadbirlarga nisbatan befarqlik, kasbiy soha masalasida o'z-o'zini past baholash, nazariy bilimlardan ko'ra amaliy ko'nikmalarni egallashga intilish hissining ustivorlik qilishi. Psixologik qo'llab-quvvatlash shakli – talabalarini kasbiy yo'nalishdagi rivojlanishi jarayonini psixologik kuzatib borish, mazkur masalada ular bilan individual, guruhiy tartibdagi konsultasiyalarni, emotsional holatini yaxshilashga yo'naltirilgan tadbirlarni amalga oshirish.

4-kurs talabarlari bilan ishlash jarayonida: Muammoli vaziyatlar – ta'limning yakunlanishi, bitiruv malakaviy ishini himoya qilish, yakuniy davlat attestatsiyasi imtihonlarini topshirish bilan bog'liq bo'lgan xavotirlanish, ommaviy chiqishlar qilishdan qo'rqish, asabiylik, stressga barqarorlikning pasayishi, shaxsiy vaqtini ko'p qismini

samarasiz o'tkazish, talabalar guruhida nizoli vaziyatlarning ko'payishi, qoloq guruhdoshlariga, fakultet rahbariyati tomonidan bildiriladigan tanbehlariga salbiy munosabatni namoyon qilish, salomatligi, emotsional holatining yomonlashuvi, kun tartibining buzilishi. Psixologik qo'llab-quvvatlash shakli – talabalar uchun emotsional qulay ta'lim muhitini ta'minlash, ta'limning yakunlanishi, bitiruv malakaviy ishini himoya qilish, yakuniy davlat attestatsiyasi imtihonlarini topshirishga psixologik tayyorlash, o'z-o'zini boshqarish usullariga o'rgatish, talabalar guruhida qulay muhitni shakllantirish, psixoemotsional holatini korreksiyalash, talabalarining kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish, kasbiy faoliyat yo'nalishi (ish qidirish, kasbiy qiziqishlar, rivojlanish istiqbollari) doirasida psixologik maslahatlar berish.

III. Pedagogik jarayon. Oliy ta'lim muassasalari ta'lim muhiti sharoitida fakultet, bo'lim, kafedra, professor-o'qituvchilar, tyutorlar bilan psixologik faoliyat yo'nalishlari bo'yicha tadbirlarni amalga oshirish: kommunikativ, o'z-o'zini taqdim etish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha tadbirlarni amalga oshirish; talabalar bilan o'zaro munosabat masalalari bo'yicha psixologik tavsiyalar berish; talabalar guruhlarini jipslashtirish, jamoaviy uyushqoqlik bo'yicha rivojlantiruvchi tadbirlarni amalga oshirish; talabalar, hamkasblar bilan o'zaro munosabatlarda yuzaga keladigan shaxsiy qiyinchiliklarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar berish; oliy ta'lim muhitida uchrashi mumkin bo'lgan bulling holatlari profilaktikasini amalga oshirish bo'yicha maslahat berish; empatik muloqot, faol tinglash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berish; ta'lim muhitida o'z-o'zini boshqarish, emotsional charchash holatlarini bartaraf etish.

Xulosa va takliflar. Oliy ta'lim tizimi psixologik xizmati tajribasini o'rganish hozirda psixologik xizmat tarbiyaviy ishlar bo'limlari tarkibida bo'lgan holda amalda asosan tarbiyaviy yo'nalishda faoliyat olib borishlarini, psixologlar sonining talabalar soniga nomutanosibli oqibatidagi yuqori yuklama tufayli ularning o'z vazifalarini talab doirasida bajara olmasligi, psixologik xizmat faoliyatini muvofiqlashtiruvchi yagona uslubiy markazning mavjud emasligi natijasida tajriba almashish, faoliyat va uslubiy olinmamlar bazasini to'plash imkoniyati to'liq ta'minlay olinmayotganligi kabi bir qator muammolar mavjudligini ko'rsatmoqda.

Olib borilgan ilmiy izlanish xulosalariga tayanib, quyidagi takliflarni e'tirof etishimiz mumkin: oliy ta'lim tizimida psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirish maqsadida muassasalarda psixologik xizmatlar faoliyatini muvofiqlashtiradigan va ilmiy-metodik ta'minotini amalga oshiradigan maxsus metodik markazni shakllantirish; xorijiy mamlakatlar hamda respublikamiz xalq ta'limi tizimidagi psixologik xizmat tajribasini inobatga olgan holda oliy ta'lim muassasalari psixologik xizmat tizimidagi psixologlar faoliyatini tashkil etishda ularning sonini talabalar soniga mutanosib ravishda ko'paytirish ta'minlash.

ADABIYOTLAR

1. Фельдштейн Д.И. Совершенствование аттестации научных кадров по педагогическим и психологическим специальностям // Мир психологии. – 2013. – №2. – С. 162-177.
2. Карамян М.Х., Файзиев Р.Р. Психосоциальное благополучие студентов как объект мониторинга в системе непрерывного образования // Oliy ta'lim taraqqiyoti istiqbollari: To'plam №3/ Ma'sul muharrir M.A. Rahmatullayev. Издательство: Vita Color – Т.: 2015. – С. 93-103.
3. Дотдueva Ж.Б., Базарова Д.Р., Чернова А.И., Басхаева И.И. Психологические факторы удовлетворенности личности условиями образовательного процесса // Научно-практический журнал «Вестник Университета Российской академии образования», 2018. - № 5. – С. 45-51
4. Васягина Н.Н., Ибатуллина А.В. О психологической службе в системе образования Свердловской области // Педагогическое образование в России. 2020. №1. URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/o-psihologicheskoy-sluzhbe-v-sisteme-obrazovaniya-verdlovskoy-oblasti>
5. Дубровина И.В. Практическая психология образования. – Москва: Просвещение, 1998. – 525 с.

6. Фридман Л.М. О концепции школьной психологической службы // «Вопросы психологии». – М., 2001. – №1, – С. 97-106.
7. Андронникова О.О. Психологическая служба в системе высшего образования: проблемы и актуальные задачи// Сетевой журнал «Вестник практической психологии образования» 2020. Том 17. № 1. – С. 85-94.
8. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2017 yil 23 avgustdagi «O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 27 iyundagi PQ-3151-son qarori hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan 2017 yil 9 avgust kuni o'tkazilgan majlis bayoni ijrosini ta'minlash to'g'risida»gi 600-son buyrug'i.